

DoCumentum Navale

Tidsskrift for maritim medisin

Utgitt av Norsk Forening for Maritim Medisin i samarbeide med Saniteten i Sjøforsvaret og Dansk Selskab for Maritim Medicin

Nr. 67 - Vol 26 Nr. 2, 2021

Helsebot til Hurtigruten

Alle som følger med i maritim medisin har fått med seg covid-19 utbruddet på Hurtigruten sommeren 2020 og at Hurtigruten nå har vært fremme i media igjen.

Utbruddet på MS Roald Amundsen fikk stor oppmerksomhet. Skipet var på vei til Svalbard på kystcruise, men cruiset endte i Tromsø. Hurtigruten forsøkte som mange andre ferge- og cruiserederier å starte opp igjen med kystcruise, for hvert fall å ha noe aktivitet og inntekter etter måneder med stilleligge. Seilassen resulterte i at 42 besetningsmedlemmer og 29 passasjerer ble koronasmittet og 386 passasjerer måtte i karantene. Selv om flere også utenfor skipet kjente til at det var mulig smitte ombord ble passasjerene ble sendt hjem, noe som førte til en fare for at smitten kunne spre seg videre.

I tiden etterpå er det mange som har ment noe om hva som burde vært gjort og hvem som burde gjort det. Det skal ikke jeg gjøre.

I pandemiens første faser var det mange som var usikre på hvordan en skulle forholde seg. Det var mange eksempler på rederier og andre som gjorde rare ting eller lot være å gjøre riktige og kloke ting. Det viktigste med historien om koronautbruddet på MS Roald Amundsen er kanskje ikke engang hva som skjedde, men prosessen som fulgte i etterkant. Når Hurtigruten nå igjen har vært i media, handler det denne gangen om at de har fått, og vedtatt, en bot for hvordan de håndterte utbruddet. Men hva er det de er dømt for, og hvorfor er dette viktig?

La oss først spole litt lengre tilbake. På 80 tallet var det mange skipsulykker som hadde sin bakgrunn i menneskelige feil. En av disse var fergen MS Herald of Free Enterprise. Den 6. mars i 1987 la de ut fra Zeebrugge i Belgia. Ved avgang ble ikke baugporten lukket, noe som førte til at vann strømmet inn på

dekk. Fartøyet gikk rundt og 193 mennesker omkom. I sjøforklaringen som fulgte viste det seg at dekksmatrosen som skulle stengt porten lå på lugaren sin og sov. Det forklaringen også viste var at det også var dårlig kommunikasjon, manglende rutiner og en dårlig sikkerhetskultur i rederiet.

Dette var den direkte utløsende årsaken til at IMO samme år kom ut med guidelines om sikkerheten ombord på RORO-ferger (IMO Resolution A.596).¹ Senere kom det flere resolusjoner, som ledet frem til utgivelsen av «The International Management Code for the Safe Operation of Ships and for Pollution Prevention», eller ISM-koden i 1993. I 1998 og 2001 ble denne også gjort gjeldene for flere typer skip. I dag brukes den av alle. Kort fortalt er ISM-koden rammen som pålegger skip og rederier å ha et sikkerhetsstyringssystem.

ISM-koden har også gjort at sikkerhetsarbeidet har en stor og viktig plass i maritim næring, og at det er formalisert hvordan dette skal gjøres. Alle skip og rederier arbeider kontinuerlig med å følge opp og forbedre sikkerheten ombord. Arbeidet følges opp av

1

<https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/Inde>

[xofIMOResolutions/AssemblyDocuments/A.596\(15\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/AssemblyDocuments/A.596(15).pdf) Anvendt: 2022-02-04

eksterne classeselskaper som skal se at dette gjøres på rett måte. I tillegg følger myndighetene opp gjennom havnestatskontroller, og ved større hendelser blir statens havarikommisjon eller tilsvarende instanser i andre land involvert.

Et sikkerhetsstyringssystem skal sikre at en følger aktuelle lover og regler, at det gjøres risikovurderinger, og at det finnes prosedyrer som skal følges når ting oppstår. I ISM-koden står det hva man skal sikre. Først og fremst skal man sørge for at de ombord er trygge. En skal også drifte og operere slik at skipet og lasten er sikre, og en skal være sikker på at en ikke ødelegger ytre miljø. ISM-koden sier også mye om hvordan sikkerhetssystemet skal innrettes og hvordan en skal jobbe. Den inneholder derimot lite konkrete krav, og er generell i sin tilnærming. For konkrete krav henviser den til andre internasjonale konvensjoner og nasjonalt regelverk. I det ligger det også en utfordring.

I teorien skal koden og sikkerhetsarbeidet dekke hele spekteret av sikkerhet ombord. Likevel blir nok ofte fokuset for dette arbeidet på kontroll og vedlikehold av teknisk utstyr, operasjonell sikkerhet ved navigasjon og andre oppgaver knyttet til drift av fartøyet, eller på opplæring, kvalifikasjonskrav og dokumentasjon. De som skal følge opp arbeidet har ofte tilsvarende bakgrunn som dem ombord med en nautisk utdanning eller en teknisk/ingeniør bakgrunn. Det er mange grunner til at det bør være slik. Problemet med det er at det blir en selvforsterkende loop, hvor utfordringer på områder en kan mindre om får lavere prioritet. Helse er et slikt område.

COVID-19
CORONAVIRUS

Hva har dette med Hurtigruten å gjøre? Da er vi tilbake til hva det egentlig er Hurtigruten er straffet for. Hurtigruten har fått en foretaksstraff på 1 million. I pressemeldingen fra politiet er dette begrunnet på følgende vis;

«Hvis rederiet hadde hatt på plass det sikkerhetsstyringssystemet som de etter loven

skal ha, så burde summen av den informasjonen som rederiet satt på ha ført til tiltak, varsling og bedre oppfølging for å redusere risiko for videre smittespredning».

Generaliserer vi litt kan vi altså tenke oss at Hurtigruten har fått bot for å ikke ha gjort tilstrekkelige risikovurderinger i forkant i forhold til de helsemessige situasjonene som kan oppstå ombord, for ikke å ha god nok kjennskap til helseregulering og hvordan ulike helseutfordringer bør håndteres og for ikke å ha gode nok rutiner på dette.

Det som virkelig er annerledes med dette, er så langt undertegnede kjenner til, er dette første gang et norskregistrert fartøy og et rederi bøtelegges eller får en reaksjon fordi helse og sykdom ikke har hatt en tilstrekkelig plass i sikkerhetsstyringssystemet.

Det er lett å være etterpåkløkt og se at ting kunne vært gjort annerledes. Konsernsjef i Hurtigruten Group, Daniel Skjeldam, har også i en pressemelding sagt det på denne måten

«Hurtigruten-konsernet har gjennom perioden bidratt aktivt til politiets etterforskning. Nå har de konkludert. Vi opplever at politiet har gjort en lang og grundig etterforskning, og vi har vedtatt forelegget.»

Det kan være enkelt å kritisere Hurtigruten i etterkant av dette. Jeg kjenner ikke til detaljene og de interne forhold i Hurtigruten, så det har jeg ikke tenkt å gjøre. Det som er en større tankevekker, er at Hurtigruten kanskje har gjort som «alle andre» i maritim næring. At det nå har fått konsekvenser for et rederi at en ikke har jobbet godt nok med helse som en del av sikkerhetsstyringssystemet er det flere rederier og aktører innen maritim næring som bør skrive seg bak øret. Så gjenstår det å se om dette er starten på et paradigmeskifte hvor helse bør ha en like naturlig plass i dette arbeidet som periodisk vedlikehold eller om oppfølgingen dette fikk av offentlige myndigheter etter utbruddet var en engangshendelse og et blaff hauset opp av pandemifrykt og media.

Leder Radio Medico
Agnar Tveten orlogskaptein MSc
agnar.tveten@helse-bergen.no

En maritim ordliste

Alle som jobber med sjøfolk, med maritim eller navalmedisin trenger å forstå de mange spesielle og særegne ord og uttrykk som brukes i næringen. Det er også verdifullt å kjenne til denne siden av den maritime kultur, også de ordene som ikke er i bruk daglig lenger.

Her kommer første del av ordlisten.

Alfa

A. Radiosignal Alfa. Flagg A betyr «Jeg holder på med fartsprøver», også «Jeg har dykker nede».²

Adjutant (fr. adjudant, fra latin adjutans, sammensatt av ad og juvere 'hjelp'). Militær rådgiver, Sekretær eller assistent for et statsoverhode, en kongelig eller en høyere offiser. (syn. aide-de-camp).

Admiral (mil.) (fr. amiral, fra arabisk 'befalingsmann på (havet)' (jfr. emir); formen med d er dannet etter påvirkning fra lat. admirari 'beundre'). Den øverste offisersgrad i → sjøforsvaret. Betegnes som OF-9.³

Admiralsflagg (mil.). Flagg som admiraler fører som kommandotegn og rangtegn.

Affutasje (mil.) (fr. l'affût). Understell som kanonrøret og siktemidlene hviler på.

Aiguillette (fr. aiguillette, diminutiv av aiguille 'nål'). Flettet eller tvunnet skuldernor båret om skulderen som ender i en metallspiss. Bæres av adjutanter og attachéer.

Akter (nld. achter 'bak'; samme ord som atter). Bak på skipet, der → kahytten og roret er.

Akterdekk. Dekk aktenfor en naturlig skillelinje tvers over fartøy (Se også → poop).

Akterende. Akterste, øverste utoverhengende del av et fartøy (Se også → hekk). Syn. akter→stavn.

Akterspeil. Den plane eller svakt krummede flate som danner bakre ende på et fartøy. Fartøyer med akterspeil er plattgattet (flatt akterspeil). I motsetning til rundgattet og eller spissgattet.

² Alfabetet med tilhørende ord er fra NATO phonetic alphabet som ble fastsatt som en standard av NATO i 1955 (NATO 1955-04-08 Standing Group Memo 0217-55). Oppdatert bestemmelse er ATP-01

Akterutseilt. En eller flere av besetningen er igjen i havnen når skipet seiler.

Ambulansefartøy. Fartøy bygget som eller ombygget for å frakte pasienter. Som regel hurtiggående.

Anker (norr. akkeri, lat. ancora, anchora, gr. ankyra 'krok, anker'). Skips- og båtreddskap til å slippe ned på sjøbunnen for å holde fartøyet på plass. → dregg.

Apeneve (eng. monkey fist). Hivelinekule. En kule av tauverk i enden av en → line. Denne linen kastes i land og er festet i en tykkere → trosse som kan dras i land og fortøye fartøyet.

Arkelimester (mil.) (mnty. arkelei, archelie, omdannelse av fr. artillerie) (hist.) (eng. gunner). Underoffiser ansvarlig for artilleriet ombord. Senere omtalt som → kanonér.

Armere (mil.) (fr. armer, lat. armare 'utruste; bevæpne'). Væpne, utstyre (en festning eller et krigsskip) med → skyts, ammunisjon, miner, torpedoer o.l.

Arsenal (mil.) (ita. arsenale, arabisk, grunnbetydning 'verksted'). Orlogsverft med tilhørende lager av krigsmateriell.

Artilleri (mil.) (fr. artillerie). Læren, vitenskapen om skyts, ammunisjon og prosjektilbaner

ASDIC (mil.) (fork.) (eng. Allied Submarine Detection Investigation Committee). Utstyr til lokalisering av neddykkede ubåter. Syn. → Sonar.

Automatic identification System (AIS). System for automatisk identifikasjon av skip og dets bevegelse. Siden 2002 har AIS vært påbudt av International Maritime Organization (IMO), for skip over 300 bruttotonn, med unntak av marinefartøy.

Avfarende plass. Det sted (den lengde eller breddegrad) som tas til utgangspunkt ved → bestikkholdet.

Bravo

B. Radiosignal Bravo. Flagg B betyr «Jeg laster, lossen eller fører farlig last».

Babord (norr. bak (bakk) og borð (kant)). Venstre side av skipet. Vikingene styrte sine båter med styreåre (ror) som alltid var festet på → styrbord side. Rormannen, som holdt styreåren med begge hender, stod delvis med ryggen mot båtens babord [bak] side. Larboard og port (eng.) er

2016 VOL II EDG V1 Allied Maritime Tactical Signal and Maneuvering Book.

³ OF, fork. for «officer».

andre uttrykk for skipets venstre side. Lar (load, last) og port (havn) henspeiler at fartøyet lå med denne siden mot kai for å ha styreåren fri (→ styrbord side). Mots. → styrbord.

Badegjest (maritim). Den delen av besetningen som egentlig ikke var marinefolk, f.eks. leger og prestere). I dag brukes ordet noe nedverdiggende (men vennlig) om alle ombord som ikke fyller noen sjømannsmessig funksjon, også på lystfartøyer.

Bakk(en) (nty. back, nld. bak 'fat, trau'; visstnok fordi dekket på et fartøy, som var avgrenset av reling og tverskott, lignet et trau). Oppbygning (→ dekk) på forskipet som går fra side til side, inklusive → baugen.

Bakkstørn (sammensatt; nty. back, nld. bak 'fat, trau'; eng. turn, grunnbetydning 'dreining, vridning'). Tjeneste, tørn med renhold, mathenting og eller oppvask. Jfr. brødbakk, spyttbakk.

Ballast (trolig nty. ballast, bar i betydningen 'tom'; trolig 'den last som et fartøy har når det er «bart» (uten last)'). A) Subst.; noe tungt (f.eks. jernstykker, steiner og vann) som legges i bunnen av et fartøy for å gi det tilstrekkelig stabilitet. B) Verb; (å gå i ballast) seile uten betalende last.

Ballasttank. → Tank som kan fylles med ballastvann på fartøy, oljeplattform eller andre flytende installasjoner.

Banjer, banjerdekk (fr. bagnes, flertall av bagne 'straffeanstalt for galeislaver'; brukt om galeienes nederste dekk). Tilholdssted for mannskapene ombord.

Bardun (ty. pardun, pardune, trolig fra ita. bardone). (Stål)tau som går fra toppen av en mast (eller stang) til (→) røstet og stabiliserer masten mot trykk til sidene og forover.

Bartskjærer (hist.) (varianter er balber, barber). Tidligere betegnelse på kirurg.

Base (mil.) (samme ord som basis, lat. basis, gr. basis 'sokkel, grunnmur'). Sted, område, havn som tjener som tilholdssted (stasjon) for militære styrker (med forråd av krigsmateriell eller (også) som utgangspunkt for militære operasjoner); støttepunkt.

Batteri (mil.) (fr. batterie, 'slagsmål, kamp', lat. batuere 'slå') (Syn. flytende batteri). Gruppe eller rekke av kanoner.

Batteridekk (mil.). Dekk hvor artilleriet er oppstilt.

Baug (norr. bógr). Forreste del av et fartøy, hvor det smalner av frem til →stavnen.

Baugspryd (mnty. böch, ndl. boeg, baug, mnty. sprët, ndl. spriet 'stang' (beslektet med sprosse)). Tykt

rundholt som går ut fra baugen og tjener til feste for → stag fra → fortoppen og for ledere til forseilene.

Baun (dsk. bavn, av gds. bagn, norr. bákn 'tegn, merke'; gfrisisk bāken 'signal, ildsignal'; samme ord som beacon). Bål som tenes på fjelltopper for å varsle fiendtlig angrep. «*Tenkte på bauner, om de skulle brenne og byde mannskap mot fienden opp*» som det heter i Bergenssangen «Nystemten».

Baut(e) (eng. bout, 'kurve, bue'). → Krysse mot vinden, vending opp mot vinden, så båten får vinden inn (forfra) over den andre båtsiden. Jfr. → sløre, → lense.

Bavian (uttrykket skyldes vedkommende apers sedvane med å sette ut vaktposter). Vaktmann. En som avløser når de andre → skaffer, har → landlov o.l.

Bavianvakt. Vakt som settes midlertidig når skipet skal → forhale og lignende.

Beauforts skala. Skala som angir vindstyrken. Oppfunnet av Francis Beaufort (1819–1904) som var en irsk hydrograf og admiral i Royal Navy. Skalaen har 13 nivåer; 0 stille; 1 flau vind; 2 svak vind; 3 lett bris; 4 laber bris; 5 frisk bris; 6 liten kuling; 7 stiv kuling; 8 sterk kuling; 9 liten storm; 10 full storm; 11 sterk storm; 12 orkan. I 1946 la The International Meteorological Committee til nivåene 13–17 som omfatter vindstyrkene som kan oppstå i tropiske orkaner, tornadoer (skypumper) og lignende.

Bedding (ndl. beting, beslektet med norr. biti, 'sterk planke, litt oppbøyd på midten og med et oppbøyd kne på endene, anbrakt tvers over en båt til støtte for ripene'). Underlag for skip når det er under bygging eller til reparasjon. Jfr. slipp.

Befal (mnty. beval, til bevalen 'befale'). Kvartermestre (spesialister fra OR-5 til OR-9).⁴ Tidligere definert som militære med rett til å befale (befalingsmann) som inkluderte kvartermestre og alle offisersgrader.

Befrakter (ty. befrachten; av be- og frachten 'frakte'). Den som leier skipet.

Besetning. Besetning på skip består av → offiserer og → mannskaper.

Beskøyt (nld. beschuit; eng. biscuit). Hardt, tørket skipsbrød, vanligvis formet som runde, flate kaker, bakt av hvete- eller rugmel og vann uten tilsetning av salt.

Bestikk (ndl. bestek, besteken 'avstikke, avgrense') (Syn. bestikkugar, kartrom). 1) Oppteignelser som skal gjøres (og innføres i loggboken) om et skips tilbaketatte strekning. 2) Plassen på broen hvor man oppbevarer → draft og utfører navigasjonsoppgaver.

⁴ OR, fork. for «other ranks».

Bestryke (mil.). Legge under ild, beskytte.

Betelskip (hebr. betel 'Guds hus'). → Hospitalskip drevet av Den Indre Sjømannsmisjon under fiskeriene, også brukt til misjon.

Bidevind (nty. bī de wind, eller ndl. bij de wind, 'ved siden av vinden'). Med vinden inn på skrå forfra. En vindretning i forhold til båten som betinger at den ligger så høyt opp mot vinden som mulig uten at seilene blafrer.

Bikke (nor. bikkja 'få til å falle, velte'). A) Subst.; → køye. B) Verb; å legge seg flat (i bikken).

Blankis (eng. blanket). Ullteppe.

Blindpassasjer (sammensatt av norr. blindr og fra. passager, fra lat. passus 'skritt'). Person som lurer seg med et fartøy for å reise gratis.

Blokk (mnty. block). Del i → talje, som består av et hus av tre eller jern (blokkhus) med spalte(r) for én, to eller tre skiver (blokkskiver) som kan dreie seg om en felles bolt i huset og som taljens tau løper over.

Blåse (ty. blase, 'blære'). Flottør på fiskegarn. Brukes også om → fender.

Bom (mnty. bōm, ndl. boom 'tre; trestang'). Stang til feste for underkanten av et seil. Den horisontale delen av riggen hvor → underliket av storseilet er festet til bommen.

Borde (mnty. borden). Legge til (et skip) og gå ombord i (det). (→ entre).

Bradbank (mnty. brābank, første ledd til brāgen → 'kalfatre', annet ledd bank 'bank'). Anlegg for tjærebrenning og → kjølhaling av skip.

Bravozulu. Kombinasjonen av signalflaggene for bravo og zulu betyr godt gjort. NATO-terminologi. (fork. BZ).

Breddegrad. En grad (1/90) av buen som en lengdesirkel danner mellom ekvator og en av polene, brukt til å angi (nordlig eller sørlig) posisjon i forhold til ekvator.

Bredside (mil.) (hist.). Gruppe, rekke av kanoner på krigsskip som skyter til samme side.

Brenning. Sted hvor bølger brytes.

Brest → Trosse i rett vinkel fra skip til kai (for å hindre sidebevegelse). Jfr. → spring.

Bro (norr. brú). Kommandobro.

Brottsjø (norr. brot). Høy bølge med topp som bryter.

Broving (sammensetning; annet ledd norr. vængr). Utstikkende ende av kommandobro.

Brygge (norr. bryggja 'kai, utstikker; bro, landgangsbro'). Utbygning langs eller fra land, hvor båter kan legge til.

Bukserer (nty. boogseeren, buxeren; trolig fra port. puxar 'dra frem', lt. pulsare 'slå, støte'). Flytte, slepe (skip, lekter, flåte e.l.) frem ved hjelp av et annet fartøy.

Bulkskip, bulklasteskip (eng. bulk 'masse, innstuet last'; jfr. Norr. bulki 'skipslast;'). Lasteskip for transport av last som fylles i skipet uten egen emballasje.

Bunkers (eng. bunkers, flertall av bunker). Drivstoff til et skips maskiner.

Bysse (fork. for kabyss; mnty. kabuse 'lite avdelt rom, særlig på skipsdekk'). Kjøkken ombord i skip.

Byssetelegram, bysserykte. Rykter som verserer blant besetningen.

Byssegutt (Syn. → messegutt). Gutt som arbeider som medhjelper i bysse.

Bøye (gfr. buie, boie 'lenke, kjede'). Flytende gjenstand forankret i sjøbunnen, brukt til merking eller fortøyning; merkebøye, fortøyningsbøye. 2) Flytende ring brukt til å redde folk som er falt i sjøen; livbøye.

Bøyestake (norr. staki). Flytende sjømerke. Syn → stake.

Båe (norr. boði, grunnbetydning 'person som forkynner, varsler'). Undersjøisk fjellknaus, liten grunne som sjøen bryter over.

Båke (mnty. bāke, norr. bákn 'tegn, merke', samme ord som baun). Sjømerke av tre, sten eller jern, reist på odde, skjær e.l. Jfr. → varde.

Bås(en) (fork. → båtsmann).

Båtsmann (norr. bāt og svein. Jfr. eng. boatswain). Arbeidsleder på dekk. Gjerne en eldre, erfaren sjømann.

Båtmannsknop. En dobbeltknop som ikke glir og glipper, sannsynligvis den mest benyttede knuten når to tau av samme tykkelse skal knytes sammen; båtsmannsknute.

Båtsmannspipe (mil.) (sammensatt; andre ledd lat. pipare 'pipe'). Fløyte som brukes på i militære fartøyer for å gi oppmerksomhetssignal.

Charlie

 C. Radiosignal Charlie. Flagg C betyr «Ja».

 Casing (mil.). Dekk foran og aktenfor tårnet på undervannsbåt, bygget oppå → skroget.

 Chief (fork. eng. chief engineer). → Maskinsjef.

Cockpit (eng. cockpit 'plass hvor det holdes hanekamper; bakre del av nederste dekk i et krigsskip'). 1. Åpent oppholdsrom bakenfor → kahytten på seilbåter. 2. Førerkabin i et fly.

Cox, coxen (fork. eng. coxswain; cock 'jolle, liten båt' og swain 'svenn', fra norr. svein). Styrermann (i en kapproingsbåt).

Cruise (eng. cruise, nld. kruisen 'kryse', lat. crux 'kors') (Syn. krysstokt). 1) Tokt uten bestemt rute; tokt for å → kryse i et visst farvann, område. 2) Tokt, reise (i turistfart) med anløp i en rekke havner.

Delta

D. Radiosignal Delta. Flagg D betyr «Hold klar av meg, jeg har vanskelig for å manøvrere».

Dagmann. Mannskap som normalt ikke går vanlig vakt. → Skipslegen er dagmann, selv om han ikke hører til mannskapet.

Davit (engelsk davit, jfr. også tysk Davit; trolig etter mannsnavnet David). Kran eller arm for utsvinging av livbåt eller → jolle.

Defensjonsskip (mil.) (hist.). Væpnet handelsskip som går inn i krigsflåten i tilfelle krig. Redere fikk privilegier og skattelette.

Dekk (nty. deck, til verbet dekken 'dekke'). 1) Utendørs gulv på skip. 2) Etasjer ombord på skip.

Dekksgutt. Sjømann med laveste stilling blant dekksmannskapet.

DeplACEMENT (fr. déplacement, avledet av déplacer 'fjerne fra sin plass'). Vekten av den vannmengden som et fartøy fortrenger.

Desarmere (mil.). 1) Fjerne, få fjernet skyts og ammunisjon, f.eks. fra et marinefartøy. 2) Uskadeliggjøre (sprengladning e.l.).

Deviasjon (lat. deviare 'gå bort fra veien', av de- og en avledning av via 'vei'). 1) Avvike fra en bane eller en retning; foreta deviasjon. 2) Kompassnåls avvikelse fra magnetisk nord på grunn av skipets, flyets egenmagnetisme.

Distinksjoner (mil.). Merke, kjennetegn på uniform som angir → grad. (syn. gradstegn).

Doc (mil.). Kallenavn for → skipslegen på marinefartøy.

Donkeyman. Person som passer donkeymaskin; liten hjelpemaskin brukt til drift av pumper, spill e.l.

Draft → sjøkart.

Drakt (mnty. dracht, 'det man bærer'; avledet av dragen 'bære'). De klær man har på seg; antrekk. Drakt

for dagen er det antrekket sjefen har besluttet båret ombord.

Dregg. Lite, lett anker med flere armer, ofte sammenleggbart. → anker.

Dronningens kvarter → kvarter.

Drivanker. Seilduksekk i form av en kjegle eller avskåret pyramide, festet til fartøyet ved hjelp av en → line. Brukes i dårlig vær for å redusere avdriften og holde → baugen opp mot vind/sjø.

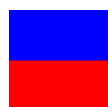
D/S (fork.). Dampskip.

Dødvann. (Farvann med) ferskt eller brakt vann ovenpå salt vann som fører til styringsvanskeligheter for skip pga. bølgebevegelser i grenselaget mellom det lettere (fersk)vannet og det tyngre (salt)vannet.

Dønning (nty. dűning, 'svulme, strekke seg'). Bevegelse i havet av lange, rolige bølger (etter at den storm som har forårsaket sjøgangen, er stilnet).

Dørk(en) (mnty. dork 'kjølrom', ndl. durk, dork 'øsehull'). Innendørs gulv ombord.

Ekko

E. Radiosignal Ekko. Flagg E betyr «Jeg forandrer min kurs til styrbord».

Ebbe (ty. ebbe). Fallende sjø, lavvann.

Ekipere / Ekipasje (fr.  quiper, lånord fra norr. skipa 'ordne, få i stand'). 1) Verb. Utruste og klargjøre (fartøy) til → tokt. 2) Subst. Utrustning av skip.

Ekipasjemester (mil.) (hist). Offiser som er leder av ekipasjen (utrustningen).

Embargo (spa. embargo, 'hindre, beslaglegge'). Nekte andre nasjoner adgang, beslagleggelse, tilbakeholdelse av handelsfartøy fra en fremmed nasjon.

Embarkere (fr. embarquer, avledning av barque 'båt'). Innskipe seg; gå ombord.

Enrollering (mil.) (hist). (fr. enr ler). Innskrive i militære ruller.

Entre eller entring (mil.) (hist). (fr. entrer, av lat. intrare 'gå, komme, trenge inn i'). (Syn. → borde). Klatre, springe (ombord i et fiendtlig skip) for å erobre det. (jfr. → entregast, → soldateske).

Esing (Syn. b atripe). Tykk list på indre side av øverste bordgang i båt.

Eskadre (mil.) (fr. escadre, ita. squadra, 'militær avdeling oppstilt i firkant'). Selvstendig opererende avdeling av (større) krigsskip under én sjef (eskadresjef).

Eskortefartøy (mil.). (fr. escorte, italiensk scorta, scorgere 'passe på, ledsage'). Dette er en fellesbetegnelse på krigsskip hvis hovedoppgave er  

beskytte flåtestyrker, konvoier og betydningsfulle enkeltskip. Omfatter jager, fregatt og korvett.

ETA (fork.) (eng. Estimated Time of Arrival). Beregnet ankomst tid.

Foxtrot

F. Radiosignal Foxtrot. Flagg F betyr «Jeg har havari. Sett Dem i forbindelse med meg».

Fall (norr. fall). Tau eller talje til å heise en rå, en gaffel eller et seil med.

Fallrep (nld. valreep, 'rep til å gli ned på når man skal forlate skipet'). Åpning i rekke eller skanseledning som man går ombord i eller forlater skipet gjennom.

Farled. Se → led.

Fart (mnty. vart 'gang, vei, reise'). Seilas. Også type fart som i fraktfart, linjefart, mm.

Fartøy (nld. vaartuig, nty. vartüg, grunnbetydning 'noe bygget til fart på sjøen'). Transportmiddel på sjøen (skip, båt). (jfr. luftfartøy (fly)).

Farvann (ndl. vaarwater). Seilbart strøk av hav, sjø, fjord e.l. ; sjøområde

Fat, oljefat (norr. fat). Rommål (1 fat = 158,99 liter). Tønneformet beholder.

Favn (norr faðmr 'favn, utstrakte armer') (hist.). Lengdemål. 1 norsk favn = 1,88 m. 1 eng. favn (fathom) = 1,83 m. 1 favn = 6 fot (foot). 1 fot = 12 tommer (inches).

Favne opp. Måle opp (line, tau) i favner ved hjelp av armene.

Fender (eng. fender, av fend 'avverge'). Kule- eller sylindrerformet legeme av bløtt materiale som seilduk, stry og tauverk, treruller, ruller, eller kuler av kunststoff fylt med luft. Fenderens oppgave er å beskytte båten eller skipet mot skade fra kai eller andre båter.

Fenrik (mil.) (ty. fähnrich, fähndrich, jfr. fahne 'fane', 'fanebærer'). Offisersgrad, i Norge (fra 1930) offiser av laveste grad. OF-1.

Finkenett (hist.) (nld. vinkenet, pincknet, sammensatt av pink '(fisker)båt, lastebåt' og net 'nett'). Kledning over den egentlige skansekledningen. På innsiden av kledningen ble hengekøyer oppbevart om dagen. Finkenettet med hengekøyer gav en viss beskyttelse mot splinter ved artilleribeskytning.

Fire (mnty. firen, fr. virer 'dreie'). Slakke jevnt, gi gradvis etter (på et tau e.l.), slakke. Mots. → hale.

Flaggkommandør (mil.). Offisersgrad OF-6.

Flaggmester (mil.). Høyeste spesialistgrad. OR-9.

Flaggoffiser (mil.). Sjøoffiser som har rett til å føre eget kommandoflag som uttrykk for sin grad eller rang. Flaggkommandør og admiralsgrader. Utvidet til å gjelde tilsvarende i øvrige forsvarsgrener samt andre deler av Forsvaret.

Flaggskip. Det skip i en krigsflåte hvor flåtesjefen oppholder seg.

Flaggsjakk (mil.). Kort flaggstang helt akterut på krigsskip hvor flagget heises når skipet ligger til ankers. Under gange føres flagget under gaffel på aktre mast.

Flaggstikk. → Stikk som især brukes til å binde fast et flagg til flagglinen.

Flau vind. Betegnelse på vindstyrke 1 (Beauforts skala).

Flotilje (mil.) (fr. flotille, spa. flotilla, flota 'flåte'). Flåteavdeling av mindre skip.

Flotiljemester (mil.). Spesialistgrad. OR-7.

Flåtestasjon (mil.) (Syn. → orlogsstasjon, marinebase, flåtebase). Sjømilitær → base.

Fokk (mnty. vock, 'trekker'). Trekantet seil foran masten på seilbåter og seilskip.

Forhale (norr. hala, mnty. Halen, dra (til seg). Skifte fortøyningsplass innenfor en havn.

Forhyre (mnty. hüren; eng. hire). Ansette som skipsmannskap.

Forlis (mnty. vorlës). Skip som går under. Personer som lider → skipbrudd.

Forpigg (eng. forepeak). Et stuerom i → baugen. Brukes ofte som sovecabin.

Fordekk → bakken.

Fortopp. (Øverste del av) fokkemast.

Fortøye (ndl. vertuien). Gjøre skipet fast til land, et annet skip eller annet med dertil egnet fortøyningsgods.

Fot (norr. fótr). Måleenhet. 1 fot = 30,48 cm.

Fregatt (mil.) (fr. frégate, ita. fregata). Opprinnelig tremastet, fullrigget orlogsskip av lettere type, med ett lukket kanondekk og en del kanoner på øverste dekk. Under den annen verdenskrig ble fregatt igjen tatt i bruk som betegnelse på eskortefartøyer større enn korvetter, men mindre enn jagere.

Fribord. Høyden mellom vannflaten og skjæringslinjen mellom dekkets overflate og skutens ytterflate. Målt midtskips.

Fribytter (mnty. vribüter, 'person som har frihet til å ta bytte') Person som med eget fartøy røver eller

plyndrer handelsskip. Med statlig tillatelse er han kaper, uten er han sjørøver. (Jfr. kaper, sjørøver, pirat).

Fullbefaren (hist.) Fullt utlært sjømann.

Fyr (mnty. vūr; det brenne). Tårn, anlegg som sender ut lyssignaler til veiledning for skipstrafikken.

Fyrlykt (Syn. fyrlampe). Mindre, ubemannet fyr med begrenset rekkevidde.

Fyrbøter. Person som har som yrke å passe varmen under en ovn eller dampkjele.

Fyrverker (mil.). Befalingsmann med ansvar for arbeider og tilsyn med ammunisjon og fyrverkerisaker.

Førstereisgutt. En sjømanns første tur til sjøs.

Golf

G. Radiosignal Golf. Flagg G betyr «Jeg ønsker los».

Gaffel (mnty. gaffel, gaffe, muligens beslektet med gavl). Stang med togrenet

klo som griper om masten, bestemt til å bære oppe et seil og derfor utstyrt med løpende rigg.

Gaffelseil. Firkantet seil hvor øvre side (gaffelliket) bendes eller strekkes langs en gaffel med forsiden langs masten og underkanten (i regelen) langs en bom.

Gallei (mil.) (hist.) (norr. galeið, mnty. galei, galeide, lat. gale). Krigsskip med to eller tre rader av årer på hver side og to master med latinerseil.

Gallion (fr. galion, avledet av galée 'galei'). Forreste utstikkende del av → skroget.

Gallionsfigur. Utskåret figur eller en lignende prydelse på → gallionen.

Galon (fr. galon). Bånd eller snor (i alminnelighet innvevet med gull- og sølvtråd) for å angi grad på uniform. (syn. tresse).

Gangspill (ndl. gangspil) (Syn. ankerspill) (Syn. kapstan av eng. capstan fra lat. capere 'gripe om, holde'). Spill med vertikal valse (kubbe) som drives ved at folk går rundt og skyver på spaker stukket inn i huller i valsen. Brukes til å hive anker, heise rær og seil og ved → varping.

Gangvei. → landgang.

Gast (mil.) (nld. gast, samme ord som gjest). 1) → Menig medlem av mannskap; matros. 2) menig i → sjøforsvaret; orlogsgast. Varianter: Aktergast; menig sjømann, matros som gjør tjeneste akterut på skipet. Bakkgast; menig sjømann, matros som arbeider på fordekket (→ bakken). Entregast; mann av mannskapet satt til å → entre fiendtlig skip.

Gatt (nld. gat 'hull, åpning'). Hull, brukes i sammensetninger, f.eks. → spygatt, rorgatt, kabelgatt (lite, trangt rom på skip). Også akterende på skip; plattgattet (med flatt akterspeil), spissgattet (med spiss akterende).

Generalmønstring (→ mønstring).

Generalrulle (→ rulle).

Genoa→**fokk** (første ledd stedsnavnet Genua, ty. form av Genova. Utviklet av svensken Sven Salén og første gang brukt i 1927 i en regatta i Genua). Trekantet forseil på en seilbåt.

Gire (nld. jire). Frivillig el. ufrivillig avvik fra kursen. Grunnet akterlig sjøgang eller dårlig styring.

Gjøs (ndl. geus, uviss opprinnelse). Lite, kvadratisk flagg som føres på gjøsstake i → baugen på (krigs)skip til ankers.

Glass. A) Subst.; tidsenhet tilsvarende en halvtime. B) Verb; slå glass på skipsklokken. Det er 8 glass i en vakt på 4 timer. Uttrykket skriver seg fra den tid man brukte halvtimerglass til å måle tiden ombord.

Gnist (norrønt gneisti 'glo'). Skipstelegrafist.

GPS (fork.). Global Positioning System.

Navigasjonsinstrument som angir båtens nøyaktige posisjon via satellitter i verdensrommet. Fullt operativt fra 1994.

Grad (lat. gradus 'skritt, trinn'). 1) Trinn eller nivå innenfor en fastlagt rangorden (f.eks. akademisk eller militær); plass i hierarki. 2) En 360. del av en sirkelbue

Grunnskudd. Skudd som går under vannlinjen.

Grunnstøte. Gå på grunn.

Gå over → **stag**. Å vende skipet med → baugen mot vinden.

Hotel

H. Radiosignal Hotel. Flagg H betyr «Jeg har los ombord».

Hale (norr. hala, mnty. halen). Dra, trekke til seg. Jfr. → Forhale.

Halegatt (norr. hala, nld. gat 'hull, åpning'). Beslag på rekke eller dekk til å la trosser løpe igjennom. På større skip er halegattet gjerne forsynt med roterende ruller, da kalt rullegatt.

Hals. Det hjørnet på seilet som er nederst og forrest.

Halvbefaren (hist.). Sjømann som har vært til sjøs en viss tid.

Halvstikk. Enkelt rundtørn (om fortøyningsstolpe e.l.) med halende part underst eller innerst

Hangarskip (mil.). Marinefartøy fra hvilket fly og eller helikopter kan ta av og lande.

Haubits (mil.). → Skyts som kan skyte med både flat og krum bane.

Havari (ita. avaria; fra arabisk). Det at fartøy (og last) blir (sterkt) skadet (under sjøreise) (Syn → skipbrudd).

Havbruk (avledet av jordbruk). oppdrett av fisk, skalldyr, dyrking av tang e.l. i havet eller i kunstige bassenger nær havet. Syn. akvakultur, fiskeoppdrett.

Hekk (nty. hek 'dør'). Akterste, øverste utoverhengende del av et fartøy.

Hekkbølge. Kjølvannsbølge, bølge som dannes ved akterenden av et fartøy under fart forover.

Hengekøye. Køye av seilduk til å henge opp mellom to punkter.

Hiv(e). 1) Heise opp, løfte opp, f.eks. hive anker, hive opp en båt. 2) Å ta inn trål. Mots. → låre.

Hiveline. Smekker → line; eller rettere sagt et tau. Som ordet sier - en line som blir brukt til å kaste med.

HMS (fork.) Her (his) Majesty's Ship. Betegnelse for skip i Den kongelige britiske → marinen (→ Royal Navy).

HMNoS (fork.) His Majesty's Norwegian Ship. Betegnelse for skip i den norske marinen (→ KNM). Fork. ble tatt i bruk under Den andre verdenskrig.

Hoi (kortform eng. ohoy, ahoy). Bekreftende svar under opprop ved → mønstring. Jfr. → ohoi.

Holt (mnty. holt 'tre(virke), skog'). Trestykke tilpasset en viss bruk. Jfr. → rundholt, → kryssholt.

Hospitalskip (lat. hospitalis 'gjestfri'; samme ord som hotell). Skip som er bygget som, eller ominnredet til, sykehus.

Hullgast (mil.). → Menig på orlogsskip som holder orden i forrådsrom og utleverer forbruksartikler for dagens behov.

Hundevakt (dog's watch). Vakten ombord på fartøy mellom kl. 0 og 4. Navnet skal komme fra stjernen Sirius, eller Canis Major på lat., som betyr store hund. Dette er den mest lyssterke stjernen på himmelen, etter planetene selvfølgelig, og er en av Orions vakthunder (Gr. mytologi). Stjernen er synlig på natten om vinteren.

Hylsekott (ty. hülse. Beslektet med norr. hylja 'hylle, dekke, skjule'). Vanntett tverrskott helt akterut som propellhylsen er festet i.

Hyre (mnty. hüren; eng. hire). 1) Arbeid ombord. 2) Lønn for sjøfolk. Jfr. → forhyre.

Hyreagent, hyrebas. Person, agent som formidler ansettelse av skipsmannskap. Jfr. → bas.

Høvedsmann (hist.) (norr. høfuðsmaðr, via mnty. hövetman, første ledd hövet 'hode', til eldre dansk hovæthsmann, jfr. Høvding). 1) Militær sjef. 2) Øverstbefalende på åpen fiskebåt, især under vinterfiske etter skrei.

India

I. Radiosignal India. Flagg I betyr «Jeg forandrer min kurs til babord».

Intendant (lat. intendens, 'overvåke'; fr. intendant, ty. intendant). Offiser som leder forvaltningen ombord. Syn. forvaltningsoffiser.

Isolat (ita. isola 'øy'). Avsondre fra og gjøre uskadelig for omverdenen. Opprinnelig ble smitteførende isolert på øyer i italienske kystbyer.

Juliette

J. Radiosignal Juliette. Flagg J betyr «Jeg er i brann og har farlig last ombord. Hold klar av meg».

Jager (mil.) (hist.). Hurtig, mindre krigsskip. Opprinnelig torpedobåtjager eller destroyer. I dag ikke like entydig typebetegnelse.

Jeger (mil.) (mnty. jeger, til jagen 'jage'). Soldat som er spesialutdannet for patruljetjeneste og for rekognosering og strid bak fiendens linjer (→ marinejeger).

Jibbe (ndl. gijpen, eng. jib 'skifte, flytte over, svinge ut'). Under seilas med vinden aktenfra la et seil svinge over fra den ene siden til den andre (når vind- eller kursforandring gjør det nødvendig).

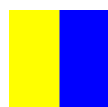
Jolle (ty. jolle; av uviss opprinnelse). Liten båt, ofte på slep etter en større fritidsbåt.

Jomfrutur. første tur for et nybygget, nyprodusert fremkomstmiddel, især skip.

Jourhavende (fr. jour 'dag') (mil.) (Syn. vakthavende; daghavende). Tjenestegjørende for dagen (døgnnet).

Jungmann (nty. jungmann, 'ung mann'). Sjømann (i grad mellom → dekksgutt og → lettmatros) som har minst ett års fartstid.

Kilo

K. Radiosignal Kilo. Flagg K betyr «Jeg ønsker å opprette forbindelse med Dem».

Kabel (norr. kabill, mnty. kabel, lat. capulum 'rep, fangline'). Tau (av hamp eller ståltråd) av stor dimensjon.

Kabelslått. Tau som er slått, tvunnet med solen (som en kabel) (mots. trosseslått).

Kabeltau. Et kraftig tau som brukes til å feste skip i havn med. Det er 100 → favner, lik en kabellengde.

Kabelgatt (ndl. gat 'hull, åpning'). Rom til oppbevaring av tauverk, kabler.

Kabellengde. 1/10 nautisk mil, dvs. 185.2 meter.

Kabyss (mnty. kabuse 'lite avdelt rom'). Eldre form for bysse, sted for matlagning ombord i skip.

Kaus (nty. kause, ndl. kous 'strømpe; lærømvikling på tau'). Rund eller spisst utløpende føringsring til beskyttelse av tauverk.

Kadett (fr. cadet, grunnbetydning 'yngre sønn (i adelsfamilie); lat. caput, hode). Elev ved officersrskole. Brukes også om opplæringsstilling for offiser ombord.

Kahytt (cahute 'hytte, rønne'; jfr. mnty. kajute 'oppholdsrom'). Oppholdsrom ombord på småbåter.

Kai (ndl. kaai; oppr. gallisk). → brygge.

Kalfartre (ndl. kalfateren, fr. Calfater; 'tette, pakke'). Tette (dekk og side på fartøy) med drev og bek.

Kanon (mil.) (fr. canon, ita. cannone, avledet av canna 'rør', lat. canna;). Tungt skytevåpen med langt rør til avfiring av prosjektiler i en forholdsvis flat bane.

Kanonbåt (mil.). Marinefartøy med kanon som hovedbestykning, som regel hurtiggående.

Kanonér (mil.) (Syn. artillerikvartermester). Tidl. officersgrad i → sjøforsvarets artilleribransje. Før 1940 spesialoffiser med fenriks grad; høyere grader var overkanonér og artillerimester.

Kanonport. Lem i skipssiden som åpnes for at kanonen skal kunne skyte uhindret.

Kaper (ndl. kaper, 'kapre'). 1) Bevæpnet privatfartøy som har krigførende makts tillatelse til å angripe og kapre fiendtlige fartøy (handelsskip). 2) Kaptein på kaperskip.

Kaperbrev. Et dokument utstedt av en regjering på at en person og eller et rederi har lov til å drive kapervirksomhet.

Kapseise (eng. capsized, av uviss opprinnelse). Kantre, velte (→ kullseile).

Kaptein (mar) (fr. capitaine, mlat. capitaneus, avledet av lat. caput 'hode'; jfr. høvedsmann). Øverstbefalende på skip.

Kapteinløytnant. (mil.) Officersgrad. OF-2.

Karantene (fr. quarantaine, 'tidsrom på 40 dager'). Forbud mot samkvem med land for et skip som kommer fra steder med smittsomme sykdommer.

Karanteneflagg (Syn. pestflagg). Flagg som føres av skip under karantene. Tidl. helt grønt, så helt gult

flagg. I dag signalflaget → Lima med gule og sorte ruter.

Kasteline (Syn. hiveline). Tynn → line med en tyngde i tampen (apeneve) som kastes til kai eller skip for overføring av fortøyningsgods, sleper osv.

Kaste loss (ndl. los 'løs'). Løsne fortøyning.

Kastell (mil.) (hist.) (lat. castellum, diminutiv til castrum 'leir'). 1) Høy oppbygning, skanse forut og akter på eldre tiders (særlig middelalderens) krigsskip 2) Mindre festningsverk.

Kirurgkiste (hist.). Kiste ombord med skipskirurgens instrumenter.

Kjø (norr. kjölr). A) Subst.; konstruksjonsdel langs midtlinjen av et fartøys bunn (som på seilfartøy gir vektstabilitet, går fra stevn til stevn. B) Verb; strekke kjø; begynne bygging av et skip.

Kjølhale (hist.). 1) Metode for utføring av vedlikeholdsarbeid av fartøysbunnen. Kjølen måtte ligge tørr. 2) Navn på straff ved at en person ble halt rundt kjølen etter et tau.

Kjølsvin (sammensetning; annet ledd norr. svill 'terskel'). Konstruksjonsdel langskips på innsiden av en skipsbunn. Innvendige bærebjelker (oppå bunnstokkene) i → skrogets langskips retning som forbinder → kjø og → spanter og forsterker bjelkekjølen.

Klart skip. Ordre på marinefartøy om å gjøre klar til kamp.

Klasse, klassing. Kontrollere (skip) for klassifisering.

Klut(er) (norr. klútr; muligens fra geng. clūt (tilsvarende eng. clout 'klut, lapp'). Seil.

Knagg. Håndtak på et ratt til å dreie det rundt med.

KNM (Syn. eng. → HMNoS). Fork. Kongelig Norske Marine. Betegnelse for skip i den norske → marinen.

Knop (mnty. knöp 'knote'). 1) Enhet for hastighet til sjøs - 1 nautisk mil pr. time. (1 knop = 1,852 km/t = 1 nmil/t). 2) Maritim → knute.

Knute (norr. knútr). Sammenfletning på tau ved at tråden er dratt gjennom en løkke som den selv danner, og trukket til; slik sammenfletning av to eller flere tråder for å binde disse sammen. Se → knop.

Koffardi, -skip (nty. kopfardie 'kjøpmannsferd'). A) Subst. Handelsskip. B) Verb. Å seile i koffardi.

Kofferdam (eng. cofferdam, sammensatt av coffer 'kiste, kasse' og dam 'demning'). 1) Vanntette rom eller celler innbygd på innsiden av platekledningen i et belte langs vannlinjen på krigsskip for å begrense lekkasjer. 2) På handelsskip et innbygd smalt rom som isolerer olje → tanker fra andre rom mot lekkasje inn i disse. 3) Gummiduk som tann tres gjennom for at

spytt, blod og bakterier skal holdes borte fra tannen under arbeidet.

Kommando (it. comando, avledet av lat. commendare 'anbefale; betro, overgi'). Myndighet til å befale, gi ordre.

Kommandoflagg (mil.) Flagg som brukes som kommandotegn.

Kommandotegn (mil.) Vimpel, flagg som føres av (skips)sjef med høyere kommando.

Kommandør (mil.) (fr. commandeur). Offisersgrad. OF-5.

Kommandørkaptein (mil.). Offisersgrad. OF-4.

Kommerselest (hist.) Måleenhet for lastemengde, tilsvarer 2,08 netto registertonn. I vekt tilsvarende 2.955 kg.

Kompass, -rose (it. compasso, til compassare 'skritte opp rundt'; til lat. passus 'skritt'; se også pass; jfr. norr. kompáss 'sirkel'). Den sirkulære skiven i kompasset, inndelt i 360° evt. også 32 streker. I sjøkart er det trykket kompassroser til hjelp ved utsetting av kurs.

Kompassstrek. 11 1/4°.

Kongens kvarter → kvarter.

Konnossement (ty. konnossement, fr. connaissance, ita. conoscimento; lat. cognoscere 'lære å kjenne') (Syn. ladebrev). Dokument hvor en transportør (især en skipsfører) erkjenner å ha mottatt (og lastet) et vareparti for å frakte det til en bestemt mottager.

Konstabel (mil.) (ty. Konstabler, lat. constabularius 'stallbror, teltbror'). 1) Sjømilitær grad for vervet personell som ikke er → befal. Graden deles opp i visekonstabel, ledende visekonstabel, konstabel og ledende konstabel. Spesialistgrad. OR-4. 2) Vervet mannskap i → marinen.

Kontrabande. Ulovlig last i krig.

Kontreadmiral (mil.) (fr. contre-amiral). Offisersgrad. OF-7.

Konvoi (mil.) (fr. convoi, convoyer 'ledsage'). Det at transport- og handelsskip ledsages, eskorteres av krigsskip som skal beskytte dem mot fiendtlig angrep.

Kordel (via mnty. kordel, fr. cordelle, ita. cordella, lat. cordella, 'streng', gr. khorde 'streng, tarm'). Hver av de enkelte → trosser i kabelslått → tau.

Korvett (fr. corvette, muligens til lat. corbita (navis) 'lasteskip', til corbis 'kurv'). Lite krigsskip. Opprinnelig betegnelse på fullrigget eller barkrigget orlogsskip mindre enn fregatt. Under den annen verdenskrig ble betegnelsen korvett tatt opp og brukt om en ny type fartøyer, mindre enn fregatt, med hovedoppgave å

eskortere konvoier og å jage undervannsbåter. Skillet mellom korvetter og fregatter er nå mer utydelig.

Koøye, kuøye. Rundt skipsvindu (→ ventil).

Kreng (sv. kränga, ndl. krengen. Beslektet med krank, norr. krankr, 'syk'). Når båten heller til ene siden.

Krigsskip. Militært fartøy, marineskip, orlogsskip.

Krysse (mnty. Kruzen, lat. crux 'kors'). Seile i sikksakk mot vinden.

Krysser (mil.) (hist.). Krigsskip med stor fart, bestykning og aksjonsradius. Forgjengeren var seilskipstidens fregatt, og moderne kryssere har hatt mange av de samme oppgavene: flåteeskorte, patroljetjeneste, blokad, handelskrig og etterretningstjeneste. Foruten uavhengige operasjoner utfører krysseren en betydelig del av nær- og fjernstøtten ved amfibie- og hangarskipoperasjoner.

Kryssholt (mnty. → holt 'tre(virke), skog'). Fortøyningsutstyr på båt, benyttes til å feste fortøyningsstauet. → puller(t).

Krysspeiling (ndl. peilen, mnty. pegelen, til pegel, pel 'målmerke på kar for flytende varer'). Posisjonsbestemmelse ved peiling av minst to objekter.

Krysstokt. Se → cruise.

Kullseile. Kantre med seilfartøy (→ kapseile).

Kurs. Den retning man seiler. Oppgis i grader etter kompasset.

Kutter (eng. cutter). Motordrevet (opprinnelig seildrevet) fartøy til fiske og frakt med mast, nesten loddrett forstavn og utliggende → hekk.

Kuvende(ing) Vende om ved å falle helt av for vinden; vende fra i stedet for mot vinden (mots. stagvende).

Kvarter (mil.) (mnty. quarter, fr. quartier, grunnbetydning 'fjerdedel',). 1) Hver av de to (opprinnelig fire) lag som besetningen på orlogsskip er delt i med hensyn til vakt eller annen tjeneste og → landlov. I dag delt i Kongens og Dronningens kvarter. Kongens kvarter er den halvdel av besetningen som har ulike køyenummer. Dronningens kvarter er den halvdel av besetningen som har like køyenummer. 2) Militært innkvarteringssted.

Kvartermester (mil.) (sammensatt; → kvarter og mester av norr. meistari, via mnty. meister, mēster, fra gfr. maistre, av lat. magister 'forstander, anfører, lærer, veileder'). 1) Laveste befalsgrad i → sjøforsvaret. 2) Spesialistgrad. OR-5. 3) Inntil 1975 hadde → sjøforsvaret underoffisersgradene

kvartermester, kvartermester klasse I og flaggkvartermester (høyest).

Kveil(e) (eng. quoyl, eldre former av coil). Samling av og eller ringer av tauverk. Rulle seg sammen.

Kystjeger (mil.) Person i → sjøforsvaret spesialtrenet for amfibiske operasjoner i kystnære farvann.

Kystvakt (mil). Organisasjon som enten selvstendig eller som en del av et lands sjøforsvar hevder landets suverenitet i territorialfarvannet og dets nasjonale rettigheter i tilstøtende farvann og økonomisk sone.

Køy(e) (mnty. Kōje, nld. kooi 'avlukke', lat. cavea 'avlukke, bur') (Syn. → bikke). A) Subst. Seng ombord i en båt. A) Verb. Å legge seg.

Ordlisten er et pågående arbeide som har pågått noen år. Den kan alltid bli bedre og undertegnede vil være meget glad for innspill til herværende liste og enda gladere for forslag om flere ord.

Fortsettelse følger.

Kontreadmiral (p) lege
Jan Sommerfelt-Pettersen
jan@sommerfelt-pettersen.no
President
Norsk Forening for Maritim
Medisin

Quiz

1) Du finner svaret et annet sted i tidsskriftet. Ta deg tid til å kladde ned svaret på et ark slik at du ikke «jukser» deg selv....

2) Det er kommet nytt utkast til retningslinjer for hjerte-lungeredning (2021 retningslinjene). Hva er de viktigste foreslåtte endringene i de norske guideline for **Grunnleggende** hjerte- lungeredning (ikke tenk AHLR nå).

3) En av besetningsmedlemmene blir bragt ned på hospitalet av kollegene. Hun er kaldsvettende, blek, har brekninger og sier at dette oppstod kort tid etter inntak av en nøtte-kake. I ansiktet begynner det å komme et kløende, vablete utslett, hun er trang i halsen. Hun *tror* hun har reagert kraftig på nøtter tidligere. Du tolker dette som et anafylaktisk anfall og du har EpiPen klar. I medisinskapet ligger Adrenalin.

Helt konkret – hvordan administrerer du EpiPen eller Adrenalin til denne pasienten?

4) Den gamle chiefen kommer ned på hospitalet – gusten, overvektig og riktig elendig og klager over brystmerter. Du setter på ham EKG og ser at han har et STEMI i nedreveggen. Hvilket/hvilke av behandlingsalternativene under skal du unngå – og hvorfor?

- a. Bolusinjeksjon med 200-300 ml Ringer eller NaCl
- b. CPAP
- c. Nitroglycerin for analgesi

5) Et besetningsmedlem har falt overbord. Etter en stund blir han funnet og tatt over i «Sjøbjørn». Du har selvsagt ikke mulighet for å måle kjernetemperaturen der (og kanskje ikke når han kommer ombord i moderfartøyet heller), men hvilke parametre inngikk i den sveitsiske graderingen av hypotermi? Hvilke parametre var det du skulle undersøke og rapportere tilbake for å gi en semi-kvantitativ vurdering av grad av hypotermi?

6) Hvilke av påstandene under er fleip – og hvilke er fakta – når det gjelder CO-forgiftning?

- a. CO-forgiftede vil typisk ha en lys rosa hudfarge
- b. Trykkammerbehandling (HBO-behandling) er kritisk i initialbehandling av CO-forgiftninger og bør prioriteres så høyt som mulig
- c. Oksygenbehandling med maske (helst) eller nesekateter bør gis i påvente av sykehusbehandling. Det er viktig med 5 min luftepauser hvert 20-30 min for å unngå akutt oksygenforgiftning (hjerneskada som følge av oksygenbehandlingen).
- d. Bevisstløse som taes ut av ulmebranner med HBCO>20% har sannsynligvis mistet bevisstheten av høy CO og må prioriteres for trykkammerbehandling.

Kunne de ha noe for seg å behandle Covid-19 pasienter i trykkammer?

Svarene finner du lenger bak.

Dykkerlege
Kommandørkaptein (p)
Jan Risberg jri@nui.no

Faglitteratur

I denne spalten ønsker redaktøren å henlede oppmerksomheten på interessant faglitteratur. Leserne bes sende innspill til spalten pr [e-post](#) til redaktøren.

Ubåt er sunt

Gunner, F. Et al. 2020. Impact of the occupational environment of a submerged submarine on cardiometabolic health of Royal Navy submariners. *Occupational and environmental medicine*, 77(6), 368–373. <https://doi.org/10.1136/oemed-2019-106292>

Objective: To determine the effect of prolonged exposure to a submarine environment on biomarkers of cardiometabolic risk in Royal Navy (RN) submariners.

Methods: Serum lipids (cholesterol (C), triglyceride (TG), low-density lipoprotein cholesterol, high-density lipoprotein cholesterol (HDL-C), non-HDL-C), glucose, insulin and anthropometrics were compared within three RN submarine crews before and after submerged patrols of 12 or 6 weeks, and with a crew that remained ashore (SUB-HOME). Dietary intake and activity patterns were self-reported during each patrol. Differences were assessed in crew characteristics using one-way analysis of variance and in serum lipids using paired t-tests.

Results: Postpatrol, the mean body weight of submerged crews decreased (-1.4 ± 4.2 kg, $p=0.0001$), but increased in SUB-HOME (1.9 ± 1.8 kg, $p=0.0001$). Modest improvements in serum lipids (mean individual change (mmol/L); C= -0.3 ± 0.7 , $p=0.0001$; TG= -0.3 ± 0.7 , $p=0.0001$; HDL-C= -0.1 ± 0.3 , $p=0.0001$; non-HDL-C= -0.2 ± 0.6 , $p=0.012$), glucose (-0.2 ± 0.5 , $p=0.0001$) and insulin (-1.5 ± 4.6 mU/L, $p=0.001$) were observed in submerged crews. Changes in serum lipids were positively associated with changes in body weight within crews combined. Energy intake was maintained during submerged patrols but was lower compared with non-submerged ($11\ 139 \pm 2792$ vs. 9617 ± 2466 kJ, $p=0.001$; $11\ 062 \pm 2775$ vs. 9632 ± 2682 kJ, $p=0.003$).

Conclusions: The environment of a submerged submarine produced no adverse effects on serum biomarkers of cardiometabolic risk in crew. Conversely, modest improvements in these

biomarkers were associated with a decrease in body weight.

Hørsel og fiskeoppdrett

Yadav, OP. Et al. 2021. Occupational noise exposure and health impacts among fish harvesters. A systematic review. *International maritime health*. 72(3); 199–205. <https://doi.org/10.5603/IMH.2021.0038>

Background: Occupational noise exposure has been identified as a significant risk factor for fish harvesters. Chronic noise exposure causes hearing and other health problems and undermines the quality of life and well-being. This review paper aims to highlight noise-related auditory and non-auditory health effects among fish harvesters.

Materials and methods: A systematic literature search approach was adopted using the following databases: PubMed, Embase, SCOPUS, Web of Science, Google Scholar, and by exploring grey literature. The literature search was conducted in 2020 (between October 15 and November 30). Relevant articles were explored by reviewing title, keywords, and abstract based on the inclusion and exclusion criteria. The full-text critical review of selected papers was made and finalized the most relevant studies.

Results: Initial 1,281 records were identified, exploring various databases and additional sources using relevant keywords. Duplicate articles were removed and retrieved 746 articles. After that, a screening of 746 research papers was done based on the selection criteria and finalised 28 articles for full-text review. Finally, articles were filtered based on the study's aim and extracted 17 papers for the final review.

Conclusions: Noise-induced hearing loss was considered a significant health risk to fish harvesters across the studies, affecting physical and emotional well-being. The prevalence of hearing loss was observed from 6% to 80%. Other health problems, such as headache, dizziness, annoyance, stress, fatigue, elevated blood pressure, sleep disturbances, and impaired cognitive performance, were also reported. Further research is needed to validate the non-auditory health effects among fish harvesters.

Dødelighet i visse yrker

Roberts, SE. Et al. 2021. Forgotten fatalities. British military, mining and maritime accidents since 1900. *Occupational Medicine*, kqab108

Background: Comparative long-term trends in fatal accident rates in the UK's most hazardous occupations have not been reported.

Aims: To compare trends in fatal accident rates in six of the most hazardous occupations (the three armed forces, merchant shipping, sea fishing and coal mining) and the general British workforce during peacetime years since 1900.

Methods: Examinations of annual mortality reports, returns, inquiry files and statistics. The main outcome measure was the fatal accident rate per 100 000 population employed.

Results: These six occupations accounted for ~40% of all fatal accidents in the British workforce. Fatal accident rates were highest in merchant shipping to 1914 (400–600 per 100 000) and in the Royal Air Force and sea fishing by the early 1920s (around 300 per 100 000). Since the 1950s sea fishing has remained the most hazardous occupation (50–200). Widespread reductions in fatal accident rates for each occupation have been greatest in recent years in the three armed forces and merchant shipping. Compared with the general workforce, relative risks of fatalities have increased in recent decades in all these occupations except shipping.

Conclusions: All six occupations still have high fatal accident rates. The greatly increased fatalities in sea fishing generally and in the Royal Air Force during its early years reflect, for different reasons, cultures of extreme risk-taking in these two sectors. Reductions in fatality rates in the armed forces over the last 20 years are due largely to decreases in land transport accidents.

Kontreadmiral (p) lege
Jan Sommerfelt-Pettersen
jan@sommerfelt-pettersen.no
President
Norsk Forening for Maritim
Medisin

⁵ NOAB <https://naob.no/ordbok/kategorisere> Anvendt: 2021-03-08.

⁶ DeLacy, M. 1999. Nosology, mortality, and disease theory in the eighteenth century. *J Hist Med Allied Sci.* 54(2); 261-84.

⁷ Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Sydenham Anvendt: 2021-03-08.

⁸ av takso-, til gresk taksis 'ordning, oppstilling', og -nomi fra gresk nomia, avledet av -nomos 'kyndig' (NOAB <https://naob.no/ordbok/taksonomi> Anvendt: 2021-03-08).

⁹ Rimstad, R. 2021. Hvor grensen går eller hvor skapet skal stå – om kategorier, prototyper og kategorisering i medisinen. Michael. 18; 40-499.

Historiske glimt

Diagnosesystemer - eller å definere hva man snakker om

Kategorisere betyr "plassere i en bestemt kategori; inndele, ordne og gruppere i kategorier; klassifisere." Ordet kommer fra gresk kategoria "anklage; påstand; utsagn".⁵

I medisinen er diagnoser et av fagets mest sentrale verktøy. Å diagnostisere er en metode for å kategorisere sykdommer på. Pasientens tilstand blir diagnostisert basert på sykehistorie og symptomer samt de funn som gjøres ved klinisk undersøkelse av pasienten og ved laboratorieundersøkelser.

Tradisjonelt hadde legene ikke diagnostisert, men kun beskrevet pasientens symptomer og behandlet på grunnlag av disse. I dag anses det som en kunstfeil.

Allerede i 1519 begynte man i London å utgi ukentlige Bills of Mortality når epidemier herjet byen. Etter hvert ble andre sykdommer lagt til i rapporteringen samt den avdødes kjønn. Dette er et av de tidligste eksempler på kategorisering av dødsårsaker.⁶

Thomas Sydenham⁷ (1624–1689) etablerte en taksonomi⁸ basert på "observerte sykdomsfenomeners likheter og forskjeller."⁹ Legene, botanikerne og vennene - franskmannen François Boissier de Sauvages de Lacroix^{10 11} (1706–1767) og svensken Carl von Linné¹² (1707–1778) - lagde klassifikasjonssystemer på 1700-tallet. Sistnevnte var også sanitetssjef i den svenske marinen.¹³

¹⁰ Wikipedia

https://en.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ois_Boissier_de_Sauvages_de_Lacroix Anvendt: 2021-03-08.

¹¹ Starkstein, SE. Et al. 2015. The 'Preliminary Discourse' to Methodical Nosology, by François Boissier de Sauvages (1772). *Hist Psychiatry.* 26(4); 477-491.

¹² Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Linnaeus Anvendt: 2021-03-08.

¹³ <https://www.encyclopedia.com/history/news-wires-white-papers-and-books/carolus-linnaeus> Anvendt: 2021-03-08.

Verdens Helseorganisasjon utgir i dag det eldste diagnoseklassifikasjonssystemet i alminnelig bruk, International Classification of Diseases (ICD), som er i sin ellevte utgave.¹⁴ ICD kom i sin første utgave i 1900¹⁵ og var basert på Jacques Bertillons¹⁶ (1851-1922) system - Classification of Causes of Death - fra 1893.

I alminnelig bruk er en enklere utgave for allmennpraksis¹⁷ og en egen klassifisering for psykiatriske lidelser.¹⁸

Kontreadmiral (p) lege
Jan Sommerfelt-Pettersen
jan@sommerfelt-pettersen.no
President
Norsk Forening for Maritim
Medisin

Formalia

Denne spalten gir deg fakta.

DoCumentum Navale er et nyhetsbrev for Norsk Forening for Maritim Medisin. Nyhetsbrevet sendes ut to ganger i året til foreningens medlemmer og andre interessenter. DoCumentum Navale sendes kun ut elektronisk. Alle tidligere utgaver kan lastes ned på vårt [nettsted](#).

ISSN 1893-0484

Redaksjon

Sjefredaktør Kontreadmiral (p), Lege, Spesialist i samfunnsmedisin Jan Sommerfelt-Pettersen.

jan@sommerfelt-pettersen.no

Redaktør fra Saniteten i Sjøforsvaret, Kommandør, Lege, Spesialist i arbeidsmedisin Ole Harald Budal.
olebudal@gmail.com

¹⁴ World Health Organization. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics (<https://icd.who.int/browse11/l-m/en> Anvendt: 2021-03-08).

¹⁵ Moriyama, IM. Et al. 2011. History of the Statistical Classification of Diseases and Causes of Death. Washington DC, CDC. 71 pp (https://www.cdc.gov/nchs/data/misc/classification_diseases2011.pdf Anvendt: 2021-03-08).

¹⁶ Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Bertillon Anvendt: 2021-03-08.

Redaktører fra [Dansk Selskab for Maritim Medicin](#):
Lege, PhD Henrik L Hansen hlhansen@dadlnet.dk

Korrekturleser Kommandør, Lege, Spesialist i samfunnsmedisin Vilhelm F. Koefoed Ph. D.

Styret

Spesialrådgiver Kontreadmiral (p), Læge Jan Sommerfelt-Pettersen, Haukeland Universitetssykehus. President. jan@sommerfelt-pettersen.no

Avdelingsdirektør, Lege, Spesialist i arbeidsmedisin Eigel Gulliksen. Kasserer. Styremedlem.
egulliks@gmail.com

HSEQ Leder, Sykepleier Marta Hauge. Styremedlem.

Professor emeritus, Lege, Spesialist i barnekirurgi Eilif Dahl. Norsk senter for maritim- og dykkemedisin, Yrkesmedisinsk Avdeling, Haukeland Universitetssykehus. Styremedlem.

Overlege, Spesialist i arbeidsmedisin Hege Imsen, Norsk Senter for maritim- og dykkemedisin, Yrkesmedisinsk Avdeling, Haukeland Universitetssykehus. Styremedlem.

Orlogskaptein, Lege, Spesialist i psykiatri Sjøkaptein Anders Hartwig. Varamedlem.

Kommandørkaptein, Overlege, Spesialist i arbeidsmedisin Eirik Veum Wilhelmsen, Saniteten i Sjøforsvarets og Norsk senter for maritim- og dykkemedisin, Yrkesmedisinsk Avdeling, Haukeland Universitetssykehus. Varamedlem.

Nettsted

På nettstedet - www.nfmm.no - kan alle medlemmer oppdatere sine personalia og kontaktopplysninger. Alternativt kan du sende en epost til presidenten. Vennligst husk å holde dine kontaktopplysninger oppdaterte.

Presidenten sender ut elektroniske meddelelser til medlemmer og interesserte fra tid til annen. Vil du stå på listen er skjer påmelding til presidenten på epost.

¹⁷ World Health Organization. International Classification of Primary Care, Second edition (ICPC-2) (<https://www.who.int/classifications/icd/adaptations/icpc2/en/> Anvendt: 2021-03-08).

¹⁸ The American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5) (<https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm> Anvendt: 2021-03-08).

Maritime gaver

Foreningen har fått laget både kaffekrus, mansjettknapper, slipsnål og pin med foreningens logo. Fine til eget bruk og fine til presanger. Bestilles på vårt nettsted <http://www.nfmm.no>

	Presidentens bakside
	I denne spalten vil presidenten dele sine baksidetanker med leserne.

Vi lever i pandemitider. For maritim virksomhet har pandemien påpekt spesielle utfordringer.

Sykdommen i seg selv kan være et problem, men større problem er de mange stoler sjøfolkene kan falle mellom i møtet med forskjellige myndigheter, spesielt ved grenser og havner, den utilstrekkelig koordinering mellom de forskjellige eiere av pandemiltak og de mange aktører - fra bemanningsbyråer til rederier - som forsøker å gjøre sitt beste for å holde driften gående, på en helsemessig sikker måte. Agnar Tvetens artikkel om Hurtigruten viser hvilke utfordringer det kan bringe med seg.

I dette nummeret finner du også første del av en litt spesiell ordliste. Inklusjonskriteriet er spesielle ord som er særegne for det maritime - både sivilt og militært - valgt ut fra et medisinsk perspektiv.

Ellers har vi våre faste spalter.

Årets fagseminar

Høstens fagseminar i maritim medisin vil gå av stabelen på Hotell Opera i Oslo fra 21. til 22. oktober.

Programmet er ikke ferdig enda og vi er åpne for innspill både på foredragsholdere og tema.

Sett av datoene allerede i dag. Det blir faglig samvær, læring og diskusjoner. Det blir også hyggelig og sosialt med ny og gamle kolleger.

Jubileumsboken

Foreningen har sin bursdag den 9. mars og ble grunnlagt i 1969. Vi fikk skrevet en jubileumsbok for å

markere 50-års. Halve opplaget er nå solgt, og det er fortsatt mulig å bestille boken for kr 200 per stykk (og med et tillegg på 150 for porto og forsendelse. Boken kan også hentes hos presidenten for kr 200). Boken forteller selvfølgelig foreningens historie, men hovedfokus er på fagets utvikling i løpet av de siste 150 år.

... til slutt

Redaktøren minner om at vi tar imot innlegg og at de vil bli verdsatt.

Kontreadmiral (p) lege
Jan Sommerfelt-Pettersen
jan@sommerfelt-pettersen.no
President
Norsk Forening for Maritim Medisin

